

๑ พรหมปโรหิตเดวทาน

พภ

เขยี่นแล้วทอนหลายคณ

ถูกฉ้วน

เสในที่สัพคณณ

ดบยแบบ ครุเศย

ถ้าเลิกประเล่ห์สวน

ดอกล้วยเขยี่นขณ

๑ ฉะภษญุททชณะ หะภษฉาญญุขญุขญุ ๗ ฉะภษ อินทณนักระการเดอเขยี่นแห่งที่
หญุ ทังวี ฉญุททชณะ เกาพะรุมปีปะระภากยันัน หะภษเตอ ทักเศยเดอขังกิเลทขรวนท
ปอง ฉญุขญุขญุ อินทระอังกเกยทกรัเกประมาพิเศกสัฎฐิเพชานทวยพะอังกเขยี่นอินท
ฉษญุขญุขญุ ฉษญุททชณะ ฉษญุททชณะ ฉษญุททชณะ ฉษญุททชณะ ฉษญุททชณะ

06

การศึกษาวิเคราะห์สมุนไพรในคัมภีร์พรหมปโรหิต

Analytical Study of Herbal Medicine in Phrom P’Rohit Scripture

อภิรดา เอี่ยมอ่ำ*

ทัพ์เทพ ทิพยเจริญธัม**

ฉันทณัฐฉัฐ ทิพยเจริญธัม*

วิมลมาศ ชัยวารศิลป์*

ธรรมณพรรธ ดวงดี*

Apirada lam-am

Thapthep Thippayacharoentam

Chantanat Thippayacharoentam

Wimonmas Chaiworaslip

Thamnapat Duangdee

* สถานการณ์แพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

** ผู้รับผิดชอบโครงการ: ทัพ์เทพ ทิพยเจริญธัม สถานการณ์แพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล โทรศัพท์ 0 2419 1706 E-mail: thapthap.tip@gmail.com

บทคัดย่อ

คัมภีร์พรหมปิโรหิต เป็นสมุดไทยขาว การบันทึกใช้อักษรวิธีแบบไทยโบราณ ยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ จำนวน 110 หน้า ประกอบด้วยหน้าต้น 57 หน้า หน้าปลาย 53 หน้า ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับโรคและอาการของสตรี

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อปริวรรตและศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรักษาโรคในคัมภีร์พรหมปิโรหิต โดยการปริวรรตถอดคำหรือข้อความจากการเขียนตามอักษรวิธีแบบโบราณให้เป็นการเขียนตามแบบอักษรวิธีในปัจจุบัน การศึกษาวิเคราะห์สมุนไพรรักษาโรคในคัมภีร์พรหมปิโรหิต การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรักษาโรคในคัมภีร์พรหมปิโรหิตกับองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรักษาโรคตามศาสตร์และองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย สรุปลงและอภิปรายผล

ผลการศึกษาพบสมุนไพรรักษาโรคทั้งหมด 290 ชนิด พบรสรยาสมุนไพรรักษาโรคจำนวน 10 รส พิกัดยาสมุนไพรรักษาโรคจำนวน 10 พิกัด วิธีการปรุงยาสมุนไพรรักษาโรคจำนวน 24 วิธี ผลการศึกษาเปรียบเทียบตำรับยาสมุนไพรรักษาโรคในคัมภีร์พรหมปิโรหิต กับตำรับยาสมุนไพรรักษาโรคในบัญชียาหลักแห่งชาติ พบว่ามีชื่อตรงกัน 3 ตำรับ

ผลการศึกษาทำให้เกิดประโยชน์ต่อวงวิชาการการแพทย์แผนไทยด้านการเรียนการสอนเภสัชกรรมแผนไทย การทำเวชปฏิบัติด้านการแพทย์แผนไทย และวงการศึกษาการด้านการแพทย์แผนไทย

คำสำคัญ: สมุนไพรรักษาโรค, การแพทย์แผนไทย, คัมภีร์พรหมปิโรหิต

A b s t r a c t

‘Phrom P’Rohit’ scripture is a white Thai traditional book. It was written using ancient Thai characters which were used in the early Rattanakosin era. The manuscript consisted of 110 pages which include 57 pages in the front part and 53 pages in the back part, which discuss women’s diseases.

The objectives of this research are to transliterate and study the herbal medicine mentioned in the ‘Phrom P’Rohit’ scripture by transliterating the ancient Thai script into modern Thai script. This was then, analyzed and compared to current knowledge of traditional herbal medicine. The results of the study revealed 290 herbal materials, 10 tastes of medicine. Three similar herbal formulations were found as a result of the comparative study between the herbal medical formulations mentioned in the ‘Phrom P’Rohit’ scripture and the national list of herbal medicine.

The result of this study can be applied for teaching Thai traditional pharmacy, the practice of Thai traditional medicine, and also the Thai traditional medical academic field.

Keywords: Herbal medicine, Thai traditional medicine, Phrom P’Rohit scripture

บทนำ

การแพทย์แผนไทยเป็นภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพของคนไทยมาช้านาน มีหลักฐานการบันทึกในตำราโอสถพระนารายณ์ สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์ มีการจารึกสรรพวิชาต่างๆ ไว้ตามศาลาราย วัดโพธิ์ และวัดราชโอรสาราม อีกทั้งมีการคัดลอกคัมภีร์ต่างๆ เผยแพร่กันอย่างกว้างขวาง ทั้งในรูปแบบใบลาน สมุดไทย และสมุดฝรั่ง คัมภีร์พรหมปโรหิต เป็นคัมภีร์ที่บันทึกในรูปแบบสมุดไทยขาว มีจำนวนทั้งสิ้น 110 หน้า ประกอบด้วยหน้าต้น 57 หน้า หน้าปลาย 53 หน้า ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง มีผู้นำมาบริจาคให้กับโรงเรียนอายุรเวทธารัง สถานการแพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งจัดการเรียนการสอนหลักสูตรการแพทย์แผนไทยประยุกต์มากกว่า 36 ปี โดยใช้ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ (ฉบับอนุรักษ์) อ้างอิงในการเรียนการสอนตลอดมา ประกอบด้วยคัมภีร์ 13 คัมภีร์ (มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมฯ 2550: ก) และตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม 3 จำนวน 10 คัมภีร์ (โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ วัดพระเชตุพนฯ 2504: ก) ต่อมาเมื่อสำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้จัดพิมพ์ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ 5 เล่ม 1-3 ออกเผยแพร่ จึงพบคัมภีร์มรณญาณสูตร และคัมภีร์แผนนวดเพิ่มเติมขึ้นมา (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ 2542: 7-8) แต่ไม่พบว่ามียุคคัมภีร์พรหมปโรหิตแต่อย่างใด ดังนั้นหากมีการ

ศึกษาวิจัยคัมภีร์นี้อย่างจริงจังก็อาจพบคัมภีร์ใหม่อีกเล่มหนึ่งที่สามารถนำมาอ้างอิงประกอบการเรียนการสอนให้กับแพทย์แผนไทยได้ และจะช่วยให้องค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อปริวรรตและศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรวมปโรหิต เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาจากเอกสารต้นฉบับ คัมภีร์พรหมปโรหิต ของโรงเรียนอายุรเวทচারัง สถานการแพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล กระบวนการวิจัยประกอบด้วย การปริวรรตถอดคำหรือข้อความจากการเขียนตามอักขรวิธีแบบโบราณให้เป็นการเขียนตามแบบอักขรวิธีในปัจจุบัน การศึกษาวิเคราะห์สมุนไพรรวมปโรหิต การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรวมปโรหิตเป็นการศึกษาเปรียบเทียบกับองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรวมปโรหิตเป็นการศึกษาเปรียบเทียบกับองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรวมปโรหิตตามศาสตร์และองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย สรุปและอภิปรายผล การศึกษานี้ได้รับการตรวจสอบความถูกต้องโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการแพทย์แผนไทยที่มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี จำนวน 3 ท่าน ในการนำเสนอบทความนี้ มุ่งเน้นไปที่องค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรวมปโรหิต ในเชิงปริมาณชนิดของเครื่องยาสมุนไพรรวมปโรหิตที่มีการบันทึกไว้ในคัมภีร์ ความรู้เกี่ยวกับสรรพคุณของตำรับยาสมุนไพรรวมปโรหิต วิธีกรรปรงยา และสมุนไพรรวมปโรหิตที่นำมาทำเป็นน้ำกระสายยา และเพื่อให้แน่ใจว่าความรู้ในคัมภีร์พรหมปโรหิตเป็นความรู้

ใหม่ที่ไม่เคยมีในการเรียนการสอนมาก่อนจึงได้ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบสาระสำคัญเกี่ยวกับสมมูลไพโรในคัมภีร์พรหมปโรหิต กับหลักเกณฑ์กรรม 4 ประการ คือ เกสซ์วัตถุ สรรพคุณเกสซ์ คณาเกสซ์ และเกสซ์กรรม (มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมฯ อายุรเวทวิทยาลัย (ชีวโกมารภักจ) 2548: 21) ที่ใช้เป็นมาตรฐานในการเรียนการสอนเกี่ยวกับวิชาเกสซ์กรรมแผนไทย คณะผู้วิจัยเชื่อว่าการศึกษาวิจัยนี้จะเกิดประโยชน์ทั้งในมิติการเรียนการสอน และการทำเวชปฏิบัติด้านการแพทย์แผนไทยอย่างกว้างขวาง

ผลการศึกษา

1. ผลการปริวรรตคัมภีร์พรหมปโรหิต: จากการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของวัตถุที่ใช้บันทึก คัมภีร์พรหมปโรหิตเป็นการบันทึกบนสมุดไทยขาว ด้วยอักษรไทยและอักษรขอมไทย เช่นเดียวกับในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 รวมทั้งรูปลักษณะอักษรและอักษรวิธีของอักษรไทยและอักษรขอมไทยในคัมภีร์พรหมปโรหิตนั้น มีความคล้ายคลึงกับที่ใช้ในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 ด้วย จึงสันนิษฐานว่าเป็นการบันทึกโดยใช้อักษรวิธีแบบไทยโบราณยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเช่นกัน ดังภาพที่ 1 ซึ่งการบันทึกแบบนี้พบได้ในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 ดังนั้น คัมภีร์พรหมปโรหิตจึงน่าจะเป็นบันทึกในยุคเดียวกัน และจากการศึกษาเปรียบเทียบกับตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 ก็พบว่า เนื้อหาบางส่วนของคัมภีร์พรหมปโรหิตตรงกันกับคัมภีร์ประถมจินดา ในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 1 (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ 2542: 169) ดังภาพที่ 2 และคัมภีร์มหาโชดรัต ในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 2 (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ 2542: 264) ดังภาพที่ 3 แต่เนื้อหาส่วนใหญ่ของคัมภีร์พรหมปโรหิตมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง โดยไม่ซ้ำซ้อนกับคัมภีร์อื่น เนื่องจากการบันทึกในคัมภีร์พรหมปโรหิตเป็นการเขียนโดยใช้ภาษาไทยในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้การปริวรรตส่วนมากสามารถ

ทำได้ไม่ยากนัก เพราะใกล้เคียงกับภาษาที่ใช้ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามยังมีความจำเพาะของลายมือ รูปลักษณะของตัวอักษร และรูปประโยค ตามความถนัดของผู้บันทึก ทำให้เกิดอุปสรรคในการปริวรรต ข้อความบางส่วนที่ไม่น่าจะควรมีหมายความว่าอย่างไรซึ่งมีจำนวน 10 ข้อความ ดังรายละเอียดที่แสดงไว้ในตารางที่ 1

สาระสำคัญของคัมภีร์พรหมปโรหิตกล่าวถึงโรคเกี่ยวกับสตรีและยารักษา ตัวอย่างหลักการรักษาที่สำคัญที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ เช่น “แพทย์ผู้จะรักษาให้พิจารณาโดยละเอียด และให้รู้จักลักษณะกำเนิดโลหิตระดู เกิดขึ้นแต่ที่อันใด จึงกระทำให้พิษนั้นต่างๆ ดังนี้ ถ้าแลรู้สันทัดแล้ว จึงให้แต่งยาอันชื่อพรหมภักตร์ ให้กินประจุเลือดเน่าเลือดร้าย เลือดตกเลือดหมก นั้นให้ออกเสียให้สิ้นเชิงแล้ว จึงแต่งยาบำรุงธาตุให้กินต่อไป หวังจะให้ธาตุทั้งสี่บริบูรณ์ขึ้นเสมอกัน”

2. ผลการศึกษาวิเคราะห์สาระสำคัญเกี่ยวกับสมุนไพรในคัมภีร์พรหมปโรหิตเปรียบเทียบกับหลักเภสัชกรรม 4 ประการ

2.1 หลักเภสัชวัตถุ คือ สมุนไพรต่างๆ ที่นำมาใช้เป็นเครื่องยาเพื่อปรุงยารักษาโรค ประกอบด้วยสมุนไพร 3 หมวด คือ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุ (มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมาฯ อายุรเวทวิทยาลัย (ชีวโกมารภักจ) 2548: 23-62) ผลการศึกษาวิเคราะห์สมุนไพรในคัมภีร์พรหมปโรหิต พบสมุนไพรพืชวัตถุ 253 รายการ ผลิตภัณฑ์จากพืชวัตถุ 7 รายการ สัตว์วัตถุ 20 รายการ และธาตุวัตถุ 10 รายการ รวมทั้งสิ้น 290 รายการ ดังตารางที่ 2 โดยไม่รวมรายการ 10 รายการในตารางที่ 1

2.2 หลักสรรพคุณเภสัช คือการรู้จักสรรพคุณของยาสมุนไพรและรสรยาสมุนไพร ซึ่งรสรของยาสมุนไพรจะสามารถบอกถึงสรรพคุณของยาได้ เช่น รสฝาด สมานแผล ปิดธาตุ รสเปรี้ยว แก้เสมหะ พอกโลหิต เป็นต้น (มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมาฯ อายุรเวท

วิทยาลัย (ชีวกโกมารภัจจ์) 2548: 66-69) ผลการศึกษาวิเคราะห์รสยาสมุนไพรที่มีการบันทึกไว้ในคัมภีร์พรหมปิโรหิตพบรสยาทั้งสิ้น 10 รส เรียงตามความถี่ที่พบดังนี้ 1) รสขม 61 ครั้ง 2) รสฝาด 41 ครั้ง 3) รสเผ็ดร้อน 21 ครั้ง 4) รสจืด 20 ครั้ง 5) รสหอมเย็น 19 ครั้ง 6) รสเปรี้ยว 18 ครั้ง 7) รสเค็ม 8) รสเย็น และ 9) รสเมาเบื่อ 13 ครั้ง เท่ากัน 10) รสหวาน 8 ครั้ง รสที่มีความถี่ในการบันทึกสูงเป็นรสที่ถูกนำมาใช้บ่อย และเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับรสนยาสมุนไพรในตำราเภสัชกรรมแผนไทย ซึ่งมีรสยา 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 คือ รสประธาน 3 รส ได้แก่ รสร้อน รสเย็น และรสสุขุม กลุ่มที่ 2 คือยา 9 รส ได้แก่ รสฝาด รสหวาน รสมัน รสเค็ม รสเปรี้ยว รสขม รสเมาเบื่อ รสร้อน รสหอมเย็น และยังมีรสที่ 10 อีกคือรสจืด ในคัมภีร์ธาตุวิภังค์มียา 4 รส คือ รสฝาด รสเผ็ด รสเค็ม และรสเปรี้ยว ในคัมภีร์วรัโยคสาร มียา 6 รส คือ รสหวาน รสเปรี้ยว รสเค็ม รสเผ็ด รสขม และรสฝาด ในคัมภีร์ธาตุวิภังค์มี ยา 8 รส คือ รสขม รสฝาด รสเค็ม รสเผ็ดร้อน รสหวาน รสเปรี้ยว รสหอมเย็น และรสมัน (มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมฯ อายุรเวทวิทยาลัย (ชีวกโกมารภัจจ์) 2548: 63-102) ดังนั้นจะพบว่า มีรสยาประธาน 1 รสในคัมภีร์พรหมปิโรหิต คือ รสเย็น และมีรสยาอื่นๆ ตรงกับตำราและคัมภีร์ข้างต้น 3 รส คือ รสฝาด รสเค็ม รสเปรี้ยว ดังตารางที่ 3

2.3 หลักคณาเภสัช คือ หมวดหมู่ของยาสมุนไพรที่จัดไว้เป็นกลุ่มๆ หรือพวกๆ หรือเรียกอีกอย่างว่า พิกัดยา ซึ่งพิกัดยา หมายถึงตัวยาหลายสิ่งรวมกันเข้าเป็นพิกัดยา ได้แก่จุลพิกัด ซึ่งหมายถึงพิกัดยาน้อยอย่างโดยมากชื่อจะพ้องกัน ต่างกันที่แหล่งกำเนิด สี ขนาด รูปร่างลักษณะ และรส พิกัดยาสองสิ่ง พิกัดตรี (ตรีพิกัด) หรือพิกัดยา 3 สิ่ง พิกัดจตุ หรือพิกัดยา 4 สิ่ง พิกัดเบญจจะ หรือพิกัดยา 5 สิ่ง พิกัดฉกจะ หรือพิกัดยา 6 สิ่ง พิกัดสัตตะ หรือพิกัดยา 7 สิ่ง พิกัดอัฐฐะ หรือพิกัดยา 8 สิ่ง พิกัดนวะ (เนาวะ) หรือพิกัดยา 9 สิ่ง พิกัดทศะ

หรือพิกัดยา 10 สิ่ง และพิกัดพิเศษ มหาพิกัด คือ พิกัดยาหรือหมวดหมู่ยาเดียวกันและกำหนดสัดส่วนไว้ เช่น มหาพิกัดตรีภูก มหาพิกัดตรีผลา มหาพิกัดเบญจกุล (มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมาฯ อายurvedicวิทยาลัย (ชีวกโกมารภักจ) 2548: 103-135)

ผลการศึกษาวิเคราะห์พิกัดยาสมุนไพรที่มีการบันทึกไว้ในคัมภีร์พรหมปโรหิต พบพิกัดยาจำนวน 10 พิกัด คือ กระจ่างโหมทั้ง สอง (กระจ่างโหมน้อย กระจ่างโหมใหญ่) จันท์ทั้งสอง (จันท์ขาว จันท์แดง) เปล้าทั้งสอง (เปล้าน้อย เปล้าใหญ่) สมอทั้งสอง (สมอไทย สมอเทศ) แสมทั้งสอง (แสมทะเล แสมสาร) ตรีภูก (เหง้าชิงแห้ง เมล็ดพริกไทย ดอกดีปลี) ตรีผลา (สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม) โกฐทั้งห้า (โกฐสอ โกฐเขมา โกฐหัวบัว โกฐเชียง โกฐจุฬาลัมพา) เทียนทั้งห้า (เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนข้าวเปลือก เทียนตาตุ๊กแตน) เบญจกุล (ดีปลี ช้าพลู สะค่าน เจตมูลเพลิง ชิง) เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบกับหลักคณาเภสัช พบว่าในคัมภีร์พรหมปโรหิต มีเพียง 3 หมวดพิกัด คือ จุลพิกัด พิกัดตรี และพิกัดเบญจจะเท่านั้น ไม่พบหมวดพิกัดอื่น จุลพิกัด พบ 5 พิกัด ได้แก่ พิกัดเปล้าทั้งสอง พิกัดกระจ่างโหมทั้งสอง พิกัดจันท์ทั้งสอง พิกัดสมอทั้งสอง และพิกัดแสมทั้งสอง พิกัดตรี พบ 2 พิกัด คือ พิกัดตรีภูก และพิกัดตรีผลา พิกัดเบญจะ พบ 3 พิกัด คือ พิกัดโกฐทั้งห้า พิกัดเทียนทั้งห้า และพิกัดเบญจกุล

2.4 หลักเภสัชกรรม คือ การปรุงยา การผสมเครื่องยาตั้งแต่ 2 สิ่งขึ้นไป วิธีการปรุงยาโบราณ 25 วิธี เพิ่มเติมขึ้นอีก 3 วิธี คือ ยาตอกเม็ด ยาเคลือบเม็ด และยาบรรจุในแคปซูล ซึ่งเป็นวิธีการปรุงยาสมัยใหม่ที่พัฒนาขึ้นในการผลิตยาสมุนไพร (มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมาฯ อายurvedicวิทยาลัย (ชีวกโกมารภักจ) 2548: 137-138)

ผลการศึกษาวិเคราะห์วิธีการปรุรงยาสมุนไพรที่มีการบันทึกไว้ในคัมภีร์พรหมปโรหิต พบว่า มีวิธีทำยา 24 วิธี คือ การกวนด้วยน้ำผึ้งทำก้อน การกวนเป็นก้อน การคั่ว การเคี่ยวให้ข้นหรือเคี่ยวให้งวด การเคี่ยวให้แห้ง การดองด้วยสุราและฝั่ข้าวเปลือก การดองเหล้า การต้มดื่ม การต้มสามเอาหนึ่ง การต้มสุมด้วยไฟแกลบ การตำให้แหลกแล้วใส่กระเบื้องตั้งไฟกวนไปสักครู่หนึ่งจึงปั้นแต่งตากแดด การตำเอาน้ำ การบดทำเป็นผง การทำสดหรือทำเป็นผงและละลายน้ำกระสายยา การบดปั้นแต่ง การบดละลายน้ำกระสายยา การบดให้ละเอียดแล้วจึงนึ่งให้สุกและปั้นเป็นเม็ด การปั้นแต่งไว้แล้วฝนกิน การปิดทอง การเผาไฟให้สุกปิบเอาน้ำ การฝนแล้วทา การผ่านเป็นแว่นแช่สุรา การหุงด้วยน้ำมัน การให้ใส่ยาในลูกมะพร้าวอ่อน เผาไฟไว้ให้เย็น และเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับวิธีการปรุรงยาโบราณ 25 วิธี พบว่า ในภาพรวมวิธีการปรุรงยา มีความแตกต่างกัน มีบ้างบางวิธีมีความคล้ายคลึงกัน เช่น กลุ่มยาต้ม หรือกลั่น กลุ่มยาดอง หรือกััดหัวเหล้า กลุ่มยาที่บดให้เป็นผง และกลุ่มยาที่เผา หรือคั่ว ดังในตารางที่ 4 ลำดับที่ 1-16 ในวิธีปรุรงยาโบราณ 25 วิธี (มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมฯ อายุรเวทวิทยาลัย (ชีวโกมารภักจ) 2548: 137-138) กับวิธีการปรุรงยาดังในตารางที่ 4 ลำดับที่ 1-11 ในคัมภีร์พรหมปโรหิต แต่ก็มี ความแตกต่างกันในรายละเอียด และมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในวิธีปรุรงยากลุ่มอื่นๆ ดังในตารางที่ 4 ลำดับที่ 12-24 ในคัมภีร์พรหมปโรหิต

นอกจากนี้ยังพบกรรมวิธีในการใช้ให้เกิดประสิทธิผลตามความเชื่อ 5 วิธี ด้วยกัน คือ 1) เอาเงินทองผูกคอกหม้อยาไว้แล้วกิน 2) เมื่อจะกินยา ให้นุ่งขาวห่มขาว 3) เอาเงินหรือทองผูกคอกหม้อจึงฝั่ข้าวเปลือกไว้ 7 วัน 4) เมื่อจะกินเสกด้วยสักกัดาวาสามที 5) เมื่อต้มยานั้นผู้ต้มอย่าให้กอดมือกอดตีน ให้เหยียดมือเหยียดตีนเป็นเคล็ดตามตำรา

พบวิธีการใช้สมุนไพรกับส่วนของร่างกายอีก 7 วิธี คือ 1) การฝนทา

ปลายตีน 2) การบิดทาฝ่าตีน 3) การหยอดเข้าสะดือ 4) การพอกกระหม่อม
5) การทาห้องน้อยและหัวเหน่า 6) การรดและทาที่โยนี 7) การทาต้นคาง
ทั้ง 2 คาง

พบวิธีการใช้สมุนไพรเป็นน้ำกระสายยาจำนวน 20 ชนิด ได้แก่ น้ำ
กระสายยาที่ได้จากพืชวัตถุและผลิตภัณฑ์จากพืช 14 รายการ คือ 1) น้ำ
ข่า 2) น้ำขิง 3) น้ำเปลือกต้นมะรุม 4) น้ำพริกไทย 5) น้ำมะนาว 6) น้ำยาง
สลัดได 7) น้ำลูกยอ 8) น้ำส้มซ่า 9) น้ำมะกรูด 10) น้ำส้มมะขามเปียก 11)
น้ำส้มสายชู 12) น้ำสุรา 13) น้ำมันงา 14) น้ำตาล น้ำกระสายยาที่ได้จาก
สัตว์วัตถุและผลิตภัณฑ์จากสัตว์ 5 รายการ คือ 1) นำนมโค 2) น้ำเยี่ยววัว 3)
เนย 4) น้ำมันวัว 5) น้ำผึ้ง กระสายยาที่ได้จากธาตุวัตถุ 1 รายการ คือ น้ำร้อน

3. ผลการศึกษาวิเคราะห์สรรพคุณของตำรับยาสมุนไพรในคัมภีร์
พรหมปโรหิต พบว่าส่วนใหญ่เป็นโรคและอาการเกี่ยวกับสตรี การตั้งครรภ์
การคลอด และหลังคลอด และพบโรคและอาการเกี่ยวกับการคลอดมาก
ที่สุดถึง 9 รายการ ได้แก่ 1) คลอดลูกขวางท้อง 2) คลอดลูกเลือดไม่ออก 3)
คลอดลูกแลเลือดดีขึ้นให้ตาเหลืองตาช้อน 4) หญิงคลอดลูกแล้วเลือดดีขึ้น
5) ตกมูกตกเลือด 6) ลูกตายในท้อง 7) คลอดลูกและรกไม่ออก 8) ตกเลือด
9) เลือดตกทวมก รongลงมาคือเกี่ยวกับเลือด 6 รายการ ได้แก่ 1) เลือดตก
ทวารทั้ง 9 2) เลือดตกทวารหนัก 3) เลือดตกทวารเบา 4) เลือดแห้งลูก 5)
เลือดเน่าหนองในท้อง 6) เลือดร้าย ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าคัมภีร์พรหมปโรหิต
เป็นคัมภีร์ที่เกี่ยวกับโรคและอาการของสตรี การตั้งครรภ์ การดูแลมารดา
หลังคลอด และระบบเลือดของสตรี

4. ผลการวิเคราะห์ตำรับยาสมุนไพรที่พบในคัมภีร์พรหมปโรหิต พบ
ว่า มีตำรับยาสมุนไพร 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่ไม่มีชื่อตำรับ ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก
ที่สุด และกลุ่มที่มีชื่อตำรับมีทั้งสิ้น 11 ตำรับ ได้แก่ 1) ยาชื่อพรหมภักตร์ 2)
กำลังราชสีห์น้อย 3) ราชสีห์ใหญ่ 4) ไฟห่ากอง 5) มหาอุดม 6) ไฟประลัย
กัลป์ 7) เอกขันที 8) เบญจันที 9) สุรามฤท 10) เบญจกุล 11) เบญจกุล

โสฬส และเมื่อนำเอาชื่อของตำรับยาในคัมภีร์พรหมปิโรหิตมาเปรียบเทียบกับชื่อตำรับยาในบัญชียาหลักแห่งชาติ พบว่าตรงกัน 3 ตำรับ คือ ไฟห่า กอง ไฟประลัยกัลป์ และเบญจกุล (กลุ่มงานพัฒนาวิชาการแพทย์แผนไทย และสมุนไพร สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือก 2554: 9-11) แต่เมื่อนำส่วนประกอบของตำรับที่มีชื่อตรงกันทั้ง 3 ตำรับมาเปรียบเทียบกัน กลับพบว่าทั้ง 3 ตำรับแม้จะมีชื่อเหมือนกัน แต่ส่วนประกอบของตัวยาในตำรับแตกต่างกัน เช่น ยาเบญจกุลในบัญชียาหลักแห่งชาติ มีส่วนประกอบคือ ดีปลี ชิง เจตมูลเพลิง รากข้าวปลูเถาสะค้าน (กลุ่มงานพัฒนาวิชาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก 2554: 87) แต่ในคัมภีร์พรหมปิโรหิต ตำรับยาเบญจกุล ประกอบด้วย ดีปลี ชิง เจตมูลเพลิง พริกไทย หัวบุก ดังตารางที่ 5

อภิปรายผลการศึกษา

1. การปริวรรต: จากผลการศึกษาในส่วนของปริวรรตคัมภีร์ที่พบว่าใช้ตัวอักษรไทยในการอธิบายความ และใช้อักษรขอมไทยเขียนคำภาษาบาลีตลอดจนรูปลักษณะอักษรและอักษรวิธีของอักษรไทยและอักษรขอมไทยในคัมภีร์พรหมปิโรหิตนั้น มีความคล้ายคลึงกับที่ใช้ในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 นอกจากนี้ยังมีข้อความบางตอนของคัมภีร์พรหมปิโรหิตที่เหมือนในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 อีกด้วย จึงอาจสันนิษฐานอายุของคัมภีร์พรหมปิโรหิตได้ว่าน่าจะมีอายุร่วมสมัยรัชกาลที่ 5

2. รสยา: รสของยาสมุนไพรเป็นสิ่งที่บอกสรรพคุณของยา รสยาทั้ง 10 รสที่พบในคัมภีร์พรหมปิโรหิต หากนำมาวิเคราะห์รสยาประจำธาตุ จะพบว่า รสยาประจำธาตุดิน ได้แก่ รสฝาด รสหวาน รสมัน รสเค็ม (มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมฯ อายุรเวทวิทยาลัย (ชีวกโกมารภัจจ์) 2548: 81) ซึ่งในคัมภีร์พรหมปิโรหิต ไม่พบรสมัน รสยาประจำธาตุน้ำ ได้แก่ รสเปรี้ยว รสขม รสเมาเบื่อ (มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมฯ อายุรเวท

วิทยาลัย (ชีวกโกมารภักจ) 2548: 81) ซึ่งในคัมภีร์พรหมโปรหิตมีครบทุกระส และตัวยาส่วนใหญ่ที่ใช้รักษาโรคเกี่ยวกับสตรี หรือที่มักเรียกว่าโรคโลหิต สตรีก็จัดเป็นกลุ่มยาประจำธาตุน้ำด้วย จึงมีความสอดคล้องกันกับทฤษฎี การแพทย์แผนไทย รสยาประจำธาตุลม ได้แก่ รสร้อน (มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริม การแพทย์ไทยเดิมฯ อายุรเวทวิทยาลัย (ชีวกโกมารภักจ) 2548: 81) ซึ่งก็ พบในคัมภีร์พรหมโปรหิตเช่นกัน รสยาประจำธาตุไฟ ได้แก่ รสหอมเย็น รส จืด (มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมฯ อายุรเวทวิทยาลัย (ชีวกโกมาร- ภักจ) 2548: 81) ซึ่งก็พบในคัมภีร์พรหมโปรหิตเช่นกัน ส่วนยารสจืด รสเย็น ที่พบในคัมภีร์พรหมโปรหิตนั้น ก็สอดคล้องกับทฤษฎีเกี่ยวกับรস্যาทงการ แพทย์แผนไทยเช่นกัน โดยจัดยารสจืด เป็นรสที่ 10 และยารสเย็นจัดอยู่ ในหมวดรস্যาประธาน (มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมฯ อายุรเวท วิทยาลัย (ชีวกโกมารภักจ) 2548: 63-81)

3. พิกัดยา: ส่วนหมวดพิกัดยาที่พบในคัมภีร์พรหมโปรหิตเพียง 3 กลุ่มพิกัด คือ จุลพิกัด พิกัดตรี และพิกัดเบญจจะ นั้นที่น่าสนใจคือพิกัดตรี ซึ่งพบเพียง 2 พิกัด คือพิกัดตรีภูก ประกอบด้วย เหง้าชิงแห้ง เมล็ดพริก ไทย ดอกติป्ली มีรสร้อน สรรพคุณบำรุงไฟธาตุ น่าจะมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูก ไฟธาตุให้บริบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับข้อความในคัมภีร์มหาโชดรัตเกี่ยวกับการ รักษาโลหิตปกติโทษ โดยการประจุโลหิตร้าย แต่งยาบำรุงไฟธาตุเพื่อให้ธาตุ ทั้งสี่เสมอกัน แล้วจึงบำรุงโลหิตให้บริบูรณ์ (มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ ไทยเดิมฯ 2550: 273) และพิกัดตรีผลา ประกอบด้วย สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม มีรสเปรี้ยวฝาด สรรพคุณกัดเสมหะ ฟอกโลหิต ช่วยระบาย อ่อนๆ แก้ปิตตะ วาตะ เสมหะในกองธาตุ ฤดู อายุ และธาตุสมุฏฐาน แก่ โลหิต แก่น้ำดี (มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมฯ อายุรเวทวิทยาลัย (ชี วโกมารภักจ) 2548: 109) ซึ่งจะช่วยปรับสมดุลธาตุของสตรีได้เป็นอย่างดี

4. วิธีการปรุงยา: วิธีการปรุงยาที่พบเฉพาะในคัมภีร์พรหมโปรหิต 12 วิธีนั้น การกวนด้วยน้ำผึ้งทำก่อน และการกวนเป็นก้อนอาจคล้ายกับ การทำยาลูกกลอนในปัจจุบัน การตำให้แหลกแล้วใส่กระเบื้องตั้งไฟกวนไป

สักครู่หนึ่งจึงปั้นแท่งตากแดด และการปั้นแท่งไว้แล้วฝนกิน เป็นกรรมวิธีทำยาในสมัยโบราณที่พบในคัมภีร์ต่างๆ แต่ไม่เป็นที่นิยมในปัจจุบัน การเคี้ยวให้ชิ้นหรือเคี้ยวให้งวดหรือการเคี้ยวให้แห้ง ไม่ทราบรายละเอียดว่าหลังจากแห้งแล้วจะนำไปใช้อย่างไร การตำเอาน้ำและการเผาไฟให้สุกปีบเอาน้ำ เป็นวิธีที่มักนิยมใช้ในการเตรียมน้ำกระสายยา การปิดทอง เป็นวิธีที่ยังพบอยู่ในปัจจุบัน เช่น ยามหานิลแท่งทอง หรือยาหอมแท่งทองเพราะทองมีรสเย็นสรรพคุณดับพิษร้อนถอนพิษต่างๆ การฝนแล้วทานิยมใช้ในหมอพื้นบ้าน การฝานเป็นแผ่นแช่สุรา คล้ายกับยาตองเหล้า การให้ใส่ยาในลูกมะพร้าวอ่อนเผาไฟไว้ให้เย็น ส่วนวิธีการนำยาใส่ในลูกมะพร้าวแล้วนำไปเผาไฟ เป็นวิธีการที่พบได้ในคัมภีร์อื่นๆ เช่นกัน

5. พิธีกรรมในการปรุงยาหรือเตรียมนยาสมุนไพร: เกี่ยวกับกรรมวิธีในการใช้ให้เกิดประสิทธิผลตามความเชื่อ 5 วิธี ที่พบในคัมภีร์พรหมโปรหิตนั้น กรรมวิธีที่ช่วยสร้างคุณค่ากับยา เช่น การเอาเงินทองผูกคอกหม้อยาไว้แล้วกิน และเอาเงินหรือทองผูกคอกหม้อจึงฝังข้าวเปลือกไว้ 7 วัน ซึ่งเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้เกิดความศรัทธาต่อยา เช่น เมื่อจะกินยา ให้หนุ่มๆ ขาวท้วมๆ และเมื่อจะกินเสกด้วยสักกัตวาสามที ส่วนวิธีการเมื่อต้มยานั้นผู้ต้มยาให้กอดมือกอดตีน ให้เหยียดมือเหยียดตีนเป็นเคล็ดตามตำรานั้น

6. วิธีการใช้ยา: วิธีการใช้สมุนไพรบางส่วนกับส่วนของร่างกายที่พบในคัมภีร์พรหมโปรหิต 7 วิธีนั้นเป็นวิธีที่มีความเฉพาะต่อการรักษาโรคสตรีที่ชัดเจน เช่น การรดและทาที่โยนี และการทาท้องน้อยและหัวเหน่า ส่วนวิธีการอื่นๆ เช่น การหยอดเข้าสะดือ นั้นเกี่ยวข้องกับแนวคิดที่ว่าสะดือเป็นศูนย์กลางของร่างกาย เป็นศูนย์รวมของลมและเส้นทางเดินของลมที่เรียกว่า เส้นประธาน ซึ่งมีจุดเริ่มต้นอยู่บริเวณรอบๆสะดือ ดังกล่าวไว้ในคัมภีร์แผนนวด ในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 2 (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ 2542: 93-94) การฝนทาปลายตีน การบิดทาฝ่าตีน และการพอกกระหม่อม นั้นอาจเกี่ยวข้องกับแนวคิดที่ว่าฝ่ามือ ฝ่าตีน ซึ่งกระหม่อมคือจุดสำคัญของทางเดินของเลือดลม เป็นตำแหน่งที่แพทย์แผน

ไทยใช้ในการตรวจร่างกาย และบริหารยา เช่น การพอกยา แปะยา ทายา และมีการทาดันคางทั้ง 2 คางด้วย

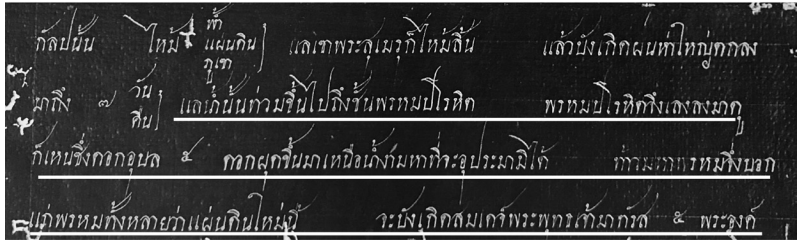
7. การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับบัญชียาหลักแห่งชาติ: จากผลการเปรียบเทียบชื่อของตำรับยาในคัมภีร์พระหมบบโรหิตกับชื่อตำรับยาในบัญชียาหลักแห่งชาติ ที่ตรงกัน 3 ตำรับ คือ ไฟห่ากอง ไฟประลัยกัลป์ และเบญจกูลนั้น แสดงให้เห็นว่ามีการนำชื่อตำรับยาในอดีตมาใช้ในปัจจุบัน สำหรับส่วนประกอบของตำรับที่แตกต่างกันอาจเกิดจากหลายปัจจัย จึงทำให้มีการปรับตัวยาอื่นที่มีสรรพคุณใกล้เคียงกันมาทดแทน เช่น ในปัจจุบันอาจหาตัวยาสุมุนไพรมันเป็นส่วนประกอบไม่ได้หรือหายาก เช่น สังข์ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของตำรับยาไฟประลัยกัลป์ในคัมภีร์พระหมบบโรหิต แต่ไม่พบสังข์เป็นส่วนประกอบของตำรับยาไฟประลัยกัลป์ในบัญชียาหลักแห่งชาติ หรือยาสมุนไพรมันบางตัวอาจมีความเป็นพิษตามองค์ความรู้สมัยใหม่ เช่น ดินประสิว ซึ่งเป็นส่วนประกอบของตำรับยาไฟประลัยกัลป์ในคัมภีร์พระหมบบโรหิต แต่ไม่พบดินประสิวเป็นส่วนประกอบของตำรับยาไฟประลัยกัลป์ในบัญชียาหลักแห่งชาติ (กลุ่มงานพัฒนาวิชาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรรสถานการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก 2554: 53-54) ดังตารางที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

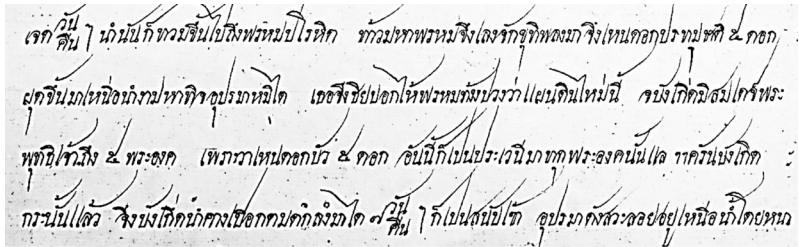
การที่จะนำยาที่ไม่สามารถสรุปได้แน่ชัดว่าใช้สมุนไพรมันชนิดใดมาปรุงยาอาจทำให้ได้ตำรับยาที่ไม่ตรงกับต้นฉบับตามคัมภีร์และอาจทำให้สรรพคุณยาต่างไปจากเดิมได้ ดังนั้นจึงควรหาวิธีสรุปผลให้แน่ชัดเสียก่อนว่าสมุนไพรมันชนิดนั้นคือสมุนไพรมันชนิดใด สำหรับรายการสมุนไพรมันทั้งหมดที่พบในคัมภีร์พระหมบบโรหิตนั้นส่วนใหญ่ใช้รักษาโรคเกี่ยวกับสตรี ซึ่งมีหลายกลุ่มอาการหากมีการนำไปศึกษาวิจัยต่อยอดเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ก็จะเกิดคุณูปการต่อประเทศชาติและประชาชน ที่น่าสนใจคือวิธีการผลิตยาและการใช้ยาที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงราก

ภาพที่ 2 เปรียบเทียบเนื้อหาของคัมภีร์พรหมปโรหิตที่ตรงกันกับคัมภีร์ประณมจินดา
ข้อความที่ขีดเส้นใต้คือข้อความส่วนที่ตรงกัน

ภาพข้อความบางส่วนของคัมภีร์ประณมจินดา เล่ม 1 เลขที่ 1009 หน้าต้นที่ 11-14 จากตำรา
เวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 1 หน้า 169



ภาพจากคัมภีร์พรหมปโรหิต ฉบับสมุดไทยขาว

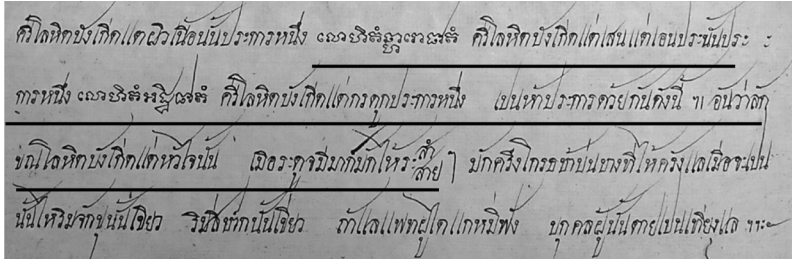


ภาพที่ 3 เปรียบเทียบเนื้อหาของคัมภีร์พรหมปโรหิตที่ตรงกันกับคัมภีร์มหาโชดรัต
ข้อความที่ขีดเส้นได้คือข้อความส่วนที่ตรงกัน

ภาพข้อความบางส่วนของคัมภีร์มหาโชดรัต เล่ม 2 เลขที่ 1039 หน้าปลายที่ 40-43 จากตำรา
เวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 2 หน้า 264



ภาพจากคัมภีร์พรหมปโรหิต ฉบับสมุดไทยขาว



ตารางที่ 1 ข้อความในคัมภีร์พรหมปโรหิตที่ยังไม่ชัดเจน

ลำดับ	ข้อความ	ข้อสันนิษฐาน
1		น่าจะหมายถึง ชิงช้าชาติ ๑
2		น่าจะอ่านว่า รากชวงพา ๑ ไม่ทราบว่าเป็นสมุนไพรมะชนิดใด
3		น่าจะหมายถึง รากปอ ๑
4		ก้าง ๑ ไม่ทราบว่าเป็นสมุนไพรมะก้างอะไร เพราะสมุนไพรมะที่ขึ้นต้นด้วยก้างมีหลายชนิด เช่น ก้างข้างสาร ก้างทรพี ก้างหนูมาน
5		น่าจะหมายถึง รากข่อย ๑
6		น่าจะหมายถึง รากหญ้าคา
7		หวาน น่าจะหมายถึง ว่าน แต่ไม่ทราบว่าเป็นว่านชนิดใด เพราะสมุนไพรมะตระกูลว่านมีเป็นจำนวนมาก เช่น ว่านนางคำ ว่านน้ำ ว่านไหล ว่านสาวหลง
8		น่าจะหมายถึง รากฟัก และรากกะเพราแดง
9		ไม่แน่ใจว่า อ่านอย่างไร และหมายถึงอะไร
10		ไม่แน่ใจว่า อ่านอย่างไร และหมายถึงอะไร

ตารางที่ 2 สมุนไพรที่พบในคัมภีร์พระหมบโรหิต (ไม่นับรวมสมุนไพรในตารางที่ 1)

หมวด	รายการสมุนไพร
	สมุนไพรพืชวัตถุ 253 รายการ
<p>ก-ฮ</p>	<p>กกลังกา กรรณิการั กระชาย กระดอม กระดั่งงา กระทุงหมาบ้า กระเทียม กระเทียม สุก กระพังโหมน้อย กระพังโหมใหญ่ กระเม็ง กระลำพัก กระวาน กรุงขมา กฤษณา กล้วยติบ กล้วยน้ำ กระทือ ก้างปลาแดง กานพลู กายาน กุ่มน้ำ กุ่มบก แกลบ โยธ กระตุก โยธกำแหง โยธขมา โยธจุฬาลัมพา โยธเขียง โยธน้ำเต้า โยธสอ โยธหัวบัว ขนุน ขมิ้นเครือ ขมิ้นอ้อย ขอนดอก ขุดมอญ ข้า ข้าวตอกกัญญา ข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวสารค้างครก ชิง ชิงแห้ง ชักแดง ชีเหล็ก ข้าวค่า ไชเนา คนทีขมา คนทีสอ ครอบ จักรवाल คัดเค้า คำไทย คำฝอย คำลาว คุย คุน โคกกระสุน ไคร้หอม งวงตาล จิงจ้อ จงกลนิ จันทน์ จันทน์ขาว จันทน์แดง จันทน์หอม จำปา จิงจ้อใหญ่ เจตมูลเพลิง เจตมูลเพลิงแดง ชะลูด ชะเลียด ชะเอมเทศ ข้าพลู ชิงช้าขาลี ชุมเห็ด ชุมเห็ดไทย เชือก เขามวกแดง เชือกเขายานาง ช้องแมว ดอกคำไทย ดอกดิ่ง ตีบลิ ตองแตก ตะไคร้ ตาล โตนด ตินเปิดเครือ เตยหอม เตยอ่อน ถั่วฝัก ถั่วแระ ถั่วลันเตาเปรียงแดง ทองกลางใบมน ทับทิม เทพธำโร เท้ายายม่อม เทียนขาว เทียนดำ เทียนแดง เทียนตาตักแทน เทียน ข้าวเปลือก เทียนเขาวาณี เทียนสัตตบุษย์ โทงเทง นกเขาหง่า นมตำเรีย นมแมว น้อยหน่า น้อยหน่า นิลูล นียม บวบหอม บอระเพ็ด บัว บัวขม บัวผัน บัวเผื่อน บัว หลวง บุนนาค เบญจมาศ ปลาไหลเผือก ปุด เปล้าน้อย เปล้าใหญ่ ผักกระชับ ผักขวง ผักคราด ผักชี ผักชีล้อม ผักเบ็ด ผักเบ็ดแดง ผักแว่นแดง ผักเสี้ยนผี ผักไหมหัด ผัก โหมหินแดง ไม้ป่า ผ่าง ผ่างเสน ฝ้ายหีบ ผักหอม พญามือเหล็ก พรรณผักกาด พริก พริกไทย พริกอ่อน พริกหอม พริกหาง พันงูแดง พิкул ไพล มหาหิงคุ์ มะกรูด มะกล่ำ เครือ มะกอก มะกา มะเกลือ มะขาม มะขามแก่ มะขามขบ มะขามป้อม มะขาม เปี้ยก มะตูม มะเฟือง มะไฟเดือนห้า มะไฟตัวผู้ มะยมตัวผู้ มะยมต้น มะลิซ้อน มะลิ ลา มะแว้งเครือ มะแว้งต้น โมกมัน โมกหลวง ไม้แดง ไม้ไผ่ ไม้ไผ่สีสุก ไม้รวก มะเดื่อ มะเดื่อปล้อง มะตูม มะนาว มะพร้าวอ่อน มะพลับ รัก รักขาว รักซ้อน ราชพฤกษ์ เล็บครุฑ ละหุ่ง ละหุ่งแดง ลำไย ลำพัน ลำพันขาว ลำพันแดง ลำไยงา สลัก ลูกยอ ลูกยอทราย ลูกสมอพิเภก ลูกเอ็น ว่าน ว่านน้ำ ว่านเปราะหอม ว่านหางช้าง สน สนเทศ ส้มซ่า ส้มป่อย ส้มมะขามเปี้ยก สมอ สมอทะเล สมอเทศ สมอไทย สมุลแว้ง สมอพิเภก สมอร่องแร้ง สลอดี สลัดได สะแก สะค้าน สะเดา สะท้อน สะบ้า สักขี สังกรณี สัตตบงกช สัตตบุษย์ สัตตบรรณ สารภี เสนียด แสมทะเล แสมสาร หญ้าไทร หมาก หมากติบ หวายขม หอม หอมแดง หัวบุก หัสศุน หางไหลแดง หัวหมูหงอน ไก่เทศ หญ้าเกล็ดหอย หญ้าฝรั่น หญ้าย่องไฟ หญ้าแห้วหมู หนาด หนาดหอม อำพัน ออบเชย อ้อยแดง อังกาบ อัญชันขาว อุบล เอื้องเพชรมา</p>
	ผลิตจากพืชวัตถุ 7 รายการ
<p>ก-ฮ</p>	<p>รูปไทย น้ำตาลทราย น้ำส้มสายชู น้ำตาล น้ำตาลโตนด ยาตา สุรา</p>

หมวด	รายการสมุนไพร
	สัตว์วัตถุ 20 รายการ
ก-ฮ	ซีเทา ลูกวัว ซีหนู พุก ไช้ไก่ ครั่ง ชะมด ดิงเหลื่อม ดีจระเข้ น้ำผึ้ง น้ำมันวัว น้ำเหี่ยววัว เบี้ยจั่น เบี้ยผู้ แมงมุม รังนก เลือดแรด หอยขม หอยแครง หอยสังข์ หัวเต้านา หัวปลาไหล
	ธาตุวัตถุ 10 รายการ
ก-ฮ	การบูร กรวดปูน เกลือ เกลือสินเธาร์ ดินประสิวขาว น้ำร้อน ปูนขาว ประสานทอง พิมเสน สารส้ม
	รวมทั้งสิ้น 290 รายการ

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบรสยาในคัมภีร์พรหมปิโรหิต กับตำราเภสัชกรรมแผนไทย และคัมภีร์อื่นๆ \checkmark = พบ, \times = ไม่พบ

ลำดับ	รสยาสมุนไพรในตำราเภสัชกรรมแผนไทย	รสยาในคัมภีร์พรหมปิโรหิต	รสยาในคัมภีร์ธาตุวิภังค์	รสยาในคัมภีร์วโรคสาร	รสยาในคัมภีร์ธาตุวิวรรณ
รสประธาน					
1	ร้อน	\times	\times	\times	\times
2	เย็น	\checkmark	\times	\times	\times
3	สุขุม	\times	\times	\times	\times
รสยา 9 รส					
1	ฝาด	\checkmark	\checkmark	\checkmark	\checkmark
2	หวาน	\checkmark	\times	\checkmark	\checkmark
3	มัน	\times	\times	\times	\checkmark
4	เค็ม	\checkmark	\checkmark	\checkmark	\checkmark
5	เปรี้ยว	\checkmark	\checkmark	\checkmark	\checkmark
6	ขม	\checkmark	\times	\checkmark	\checkmark
7	เมาเบื่อ	\checkmark	\times	\times	\times
8	ร้อน	\checkmark	\times	\times	\times
9	หอมเย็น	\checkmark	\times	\times	\checkmark
รสอื่นๆ					
1	จืด	\checkmark	\times	\times	\times
2	เผ็ด	\times	\checkmark	\checkmark	\times
3	เผ็ดร้อน	\times	\times	\times	\checkmark
	รวม	10	4	6	8

ตารางที่ 4 วิธีการปรุงยาที่พบในคัมภีร์พรหมปิโรหิต

วิธีการปรุงยา 25 วิธี	วิธีการปรุงยาในคัมภีร์พรหมปิโรหิต 24 วิธี
กลุ่มยาต้ม หรือกลั่น	
(1) ยาต้ม สับเป็นชิ้นเป็นท่อนใส่ลงในหม้อ เติมน้ำต้มรินแต่น้ำกิน (2) ยามสมแล้วต้มเอาน้ำบ้านปาก (3) ยามสมแล้วต้มเอาน้ำอาบ (4) ยามสมแล้วต้มเอาน้ำแช่ (5) ยามสมแล้วต้มเอาน้ำชะ (6) ยามสมแล้วต้มเอาน้ำสวนทวาร (7) ยามสมแล้ว ต้มเอาไอน้ำรม (8) ยากลั่น เอาตัวยาใส่ในเครื่องต้มกลั่นเอาน้ำเหงื่อ หรือกลั่นสุรา เอาน้ำเหงื่อกิน	(1) การต้มต้ม (2) การต้มสามเอาหนึ่ง (3) การต้มสุมด้วยไฟแกลบ
กลุ่มยาดอง หรือกัณฑ์หัวเหล้า	
(9) ยาดองแช่ด้วยน้ำสุราหรือน้ำท่า รินน้ำต้ม (10) ยา กัณฑ์หัวเหล้าหรือแอลกอฮอล์ และหยดลงในน้ำเติมน้ำกิน	(4) การดองด้วยสุราและฝิ่งข้าวเปลือก (5) การดองเหล้า
กลุ่มยาที่บดให้เป็นผง	
(11) ยาตำเป็นผงแล้วบดให้ละเอียดละลายน้ำกระสายกิน (12) ยาตำเป็นผงแล้วปั้นเป็นเม็ดหรือปั้นลูกกลอนกิน (13) ยามสมแล้วตำเป็นผงให้ละเอียดใส่กล่องเป่าทางจมูกและคอ เช่น ยานัตถ์ (14) ยากวาด (บดผงให้ละเอียด) เอาตัวยาที่ใช้กวาด ใช้นิ้วป้ายกวาดลงที่คอ	(6) การบดทำเป็นผง (7) การบดปั้นแท่ง (8) การทำสดหรือทำเป็นผง และละลายน้ำกระสายยา (9) การบดละลายน้ำกระสายยา (10) การบดให้ละเอียดแล้วจึงนึ่งให้สุกและปั้นเป็นเม็ด
กลุ่มยาที่เผา หรือคั่ว	
(15) ยาเผาเป็นต่าง แล้วเอาต่างมาแช่น้ำไว้ รินน้ำกิน (16) ยาเผาหรือคั่วให้ไหม้ยาตำเป็นผงให้ละเอียดละลายน้ำกระสายกิน	(11) การคั่ว

วิธีการปรุงยา 25 วิธี	วิธีการปรุงยาในคัมภีร์พรหมปิโรหิต 24 วิธี
กลุ่มยาสุม ยาพอก ยาทา ยาประคบ	
(17) ยามสมแล้วใช้เป็นยาสุม (ใช้ยามสมแล้วโปะลงบนกระหม่อม)	
(18) ยามสมแล้วใช้เป็นยาทา	
(19) ยามสมแล้วทำเป็นลูกประคบ	
(20) ยามสมแล้วใช้เป็นยาพอก (เอาตัวยามสมกันแล้วทำให้เหล็กใช้พอกหัวผี)	
กลุ่มสูบควัน หรือสูตดม	
(21) ยามสมแล้วห่อผ้าบรรจุลงในกลักแล้วใช้สูตดม	
(22) ยามสมแล้วมวนเป็นบุหรี หรือสูบเอาควัน เช่น บุหรี	
กลุ่มอื่นๆ	
(23) ยาหุงด้วยน้ำมัน เอาน้ำมันใส่กล้องเป่าบาดแผลหรือฐานผี	(12) การหุงด้วยน้ำมัน
(24) ยามสมแล้วตีไฟใช้ควันใช้กล้องเป่าบาดแผลและฐานผี	(13) การกวนด้วยน้ำผึ้งทำก้อน
(25) ยามสมแล้วใช้เหน็บทวาร	(14) การเคียวให้ชัน เคียวให้งวด
	(15) การเคียวให้แห้ง
	(16) การทำให้เหล็กแล้วใส่กระเบื้องตั้งไฟกวนไปสักครู่หนึ่งจึงปั้นแท่งตากแดด
	(17) การตำเอาน้ำ
	(18) การปั้นแท่งไว้แล้วฝนกิน
	(19) การปิดทอง
	(20) การเผาไฟให้สุกบิบนาน้ำ
	(21) การฝนแล้วทา
	(22) การฝนเป็นแว่นแช่สุรา
	(23) การให้ใส่ยาในลูกมะพร้าวอ่อน เผาไฟไว้ให้เย็น
	(24) การกวนเป็นก้อน

ตารางที่ 5 ผลการเปรียบเทียบสมุนไพรส่วนประกอบในตำรับยาที่มีชื่อตรงกันทั้งในคัมภีร์พรหม
ปโรหิตและบัญชียาหลักแห่งชาติ จำนวน 3 ตำรับ

ลำดับ	ชื่อตำรับยา สมุนไพร	สมุนไพรที่ เหมือนกัน	สมุนไพรที่ต่างกัน	
			บัญชียาหลักแห่งชาติ	คัมภีร์พรหมปโรหิต
1	ไฟห้ำกอง	รากเจตมูลเพลิง แดง เหง้าชิง พริกไทย	สารส้มสะตุ ฝัก ส้มป่อย	แก่นแสมทะเล
2	ไฟประลัยกัลป์	สารส้ม ขมิ้น อ้อย ไพล ชิง กระเทียม	รากเจตมูลเพลิงแดง ผิวมะกรูด แก่นแสม ทะเล การบูร เหง้า กระทือ เหง้าข่า เปลือก มะรุม พริก ไทยอ่อน ดอกคัสตี	เกลือ สังข์ ดินประ สีขาว ลูกจันทน์ เทียนดำ เทียนขาว กระชาย หัวหอม
3	เบญจกุล	คัสตี ชิง เจตมูล เพลิง	รากข้าวพุลู เถาสะค่าน	พริกไทย หัวบุก



กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ สถานการณ์แพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ที่สนับสนุนโครงการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มงานพัฒนาวิชาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2554. **บัญชียาจากสมุนไพร พ.ศ. 2554 ตามประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2554 คณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ.** กรุงเทพฯ: สามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ) จำกัด.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542. **ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 1.** สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, คณะกรรมการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542.

_____, 2542. **ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 2.** สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, คณะกรรมการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542.

มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมฯ และโรงเรียนอายุรเวทธำรง สถานการณ์แพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550. **ตำราการแพทย์แผนไทยเดิม (แพทย์ศาสตร์สังเคราะห์ฉบับอนุรักษ์) เล่ม 1.** กรุงเทพฯ: ศุภวณิชการพิมพ์.

มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมฯ อายุรเวทวิทยาลัย (ชีวกโกมารภัจจ์), 2548. **ตำราเภสัชกรรมไทย.** พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ: พิมพ์ศ พรีนติ้ง เซ็นเตอร์.

โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร พระนคร, 2504. **แพทย์ศาสตร์สังเคราะห์ เล่ม 3.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.